

ČTVRTLETNÍK

PODZIM 2024

PROPAMÁTKY

Magie světla

OBNOVA LUHAČOVICKÉHO AREÁLU SLUNEČNÍCH LÁZNÍ
ROZHOVOR SE ŠTĚPÁNEM KUČEROU O VÁŠNI K PSACÍM STROJŮM
FOTOREPORTÁŽ: KONVERZE OBILNÉHO SILA AUTOMATICKÝCH MLÝNŮ

Dušan Tománek

ÚVODEM

Možná už jste postřehli, že vytváříme nový portál PROPAMÁTKY. Od léta probíhá pečlivá analýza toho, co se nám za více než 10 let jeho provozu podařilo a kde jsou příležitosti ke zlepšení. Názor je možné vyjádřit přímo na stránkách, odběratelům zpravodaje jsme poslali on-line dotazník, probíhají hloubkové rozhovory. Kontaktovat nás můžete také e-mailem. Internetový portál vznikl v letech 2010–2011 a v mnohém jde o jedinečný zdroj informací. Disponuje archivem tisíců zpráv, dotací a sbírek. Obsahuje kontakty na firmy, řemeslníky, architekty i restaurátory se zkušenostmi. Usnadňuje práci všem, kteří hledají pro svou památku finance, zkušeného odborníka nebo třeba inspiraci.

Rád bych na tomto místě poděkoval Nadačnímu fondu rodiny Malých a Nadaci Benetheo, které se významnou měrou podílejí na financování nového internetového rozcestníku – důvěryhodného zdroje informací pro všechny, kterým na památkách záleží. Těším se, že nový portál PROPAMÁTKY bude stejně jako tento časopis i nadále místem inspirace a propojením s odkazem našich předků.

S úctou
Aleš Kozák

DOPORUČUJEME

NOVĚ ZAPSANÉ PAMÁTKY

Ve druhém čtvrtletí letošního roku přibýlo do evidence Národní památkového ústavu přes 15 nemovitých kulturních památek. Ministerstvo kultury za ně prohlásilo mimo jiné pivovar a sladovnu Alexander Lanner v Praze, židovskou čtvrť v Hluboké nad Vltavou, trafostanici v Horním Slavkově, usedlost a poutní areál v Božanově nebo most ve Zdemyslicích. Památkami se staly bývalý chorobinec ve

Kryštof Havlicek

Varnsdorfu, vila v Černošicích, vodní mlýn v Němčicích, kaple v Manovicích či zemědělská usedlost v Pavlovicích u Jestřebí.

KULTURNÍ A KREATIVNÍ PRŮMYSLY V INDUSTRIÁLU

Fakulta stavební ČVUT v Praze pořádá v pátek 15. listopadu 2024 konferenci s názvem Kulturní a kreativní průmysly v industriálu. Je určena jak akademickým pracovníkům a doktorandům, tak i odborné veřejnosti. Řečníci budou zastupovat nejen veřejný sektor, ale též aktivisty i mecenáše.

Prezentovány budou rovněž výstupy z prvního roku výzkumu, který probíhá v rámci projektu Aktivní záchrana nemovitého průmyslového dědictví formou nového využití (DH23P030VV025) a je financován z prostředků Programu na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2027 (NAKI III) Ministerstva kultury ČR za podpory SVK 10/24/F1, FSV ČVUT v Praze Kulturní a kreativní průmysly v industriálu. Podrobnější informace najdete na webových stránkách. www.prumyslovededictvi.cz

AKREDITOVANÉ VZDĚLÁVÁNÍ V PAMÁTKOVÉ PÉČI

STUDIO AXIS, spol. s r.o. – Centrum vzdělávání ve stavebnictví připravilo na podzim akreditované školení určené pro všechny zájemce z veřejné i soukromé sféry: 28. listo-

padu 2024 Vybraná témata památkové péče (vhodné pro přípravu ke zkoušce Zvláštní odborné způsobilosti pro výkon správních činností při památkové péči) a 12. prosince 2024 Zákon o státní památkové péči – ve vazbě na nový stavební zákon. Podrobnosti naleznete na webových stránkách. www.studioaxis.cz

SPOLUPRACUJEME

ČASOPIS PROPAMÁTKY VYDÁVÁ OD ROKU 2012 INSTITUT PRO PAMÁTKY A KULTURU – NEZISKOVÁ ORGANIZACE, KTERÁ POMÁHÁ ŠÍŘIT OSVĚTU A PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE V PÉČI O PAMÁTKY. REDAKCE DLOUHODOBĚ SPOLUPRACUJE S ŘADOU VÝZNAMNÝCH OBOROVÝCH ORGANIZACÍ:

MOTOCYKL ČZ 175 TYP 957 Z ROKU 1957 – SOUTĚŽNÍ SPECIÁL

MOTOCYKL ČZ 175 MONOBLOK TZV. "JEDNOVÝFUK", ROK 1935

RARITNÍ PSACÍ STROJ SUN, MODEL 2 – 1901, NEW YORK

ROZHOVOR SE ŠTĚPÁNEM KUČEROU

Od vášně k psacím strojům k otevření muzea

Jak se z původně sociálního pracovníka a později zástupce pojišťovny stane provozovatel největšího Muzea psacích strojů u nás? Kde sídlí a proč jsou v něm k vidění i slavné motocykly ČZ? Příběhem vášně ke sběratelství nás provede strakonický rodák.

Štěpáne, známe se od dětství, ale netušil jsem o tvém sběratelském zájmu. Kde se vlastně vzal?

Vždy mě zajímaly technické starožitnosti, v dětství a dospívání to byla letadla ze druhé světové války. Dokonce jsem krátce po gymnáziu koketoval s leteckou archeologií. Tipovali a dohledali jsme s kamarádem Michalem několik míst sestřelených německých letadel. Pak jsem toužil po motocyklu Harley-Davidson, ale začal jsem japonskými choppery. A jelikož jsem dostal od svého dědy motocykl ČZ 150 z roku 1952, na kterém jsem se učil jezdit, zajímaly mě i staré motocykly ČZ. A před 25 lety jsem s mojí

mamkou při vyklízení půdy našel (opět po dědovi) polorozebraný psací stroj Continental z roku 1944.

Jaký byl tvůj první historický psací stroj?

Tím byl právě Continental, který jsem za pomoci pana Cibulky dal do funkčního stavu. Ostatně pan Cibulka ze Strakonice (rok narození 1931), který je vyučený opravář kancelářské techniky, dodnes některé mé stroje generálkuje. Jemu patří velký dík za to, že jsem ve sběratelství psacích strojů již ve fázi muzea. A po prvním Continentalu začaly přibývat další: JAPY, L. C. Smith, Underwood, Adler – Orel 25 a už jsem se vezl. Renovaci strojů provádím sám nebo pan Cibulka. Až na pár výjimek jsou všechny exponáty naprosto funkční.

Co tě na muzejních kouscích přitahovalo a fascinuje dodnes?

Fascinuje mě zejména řemeslná zručnost, preciznost našich předků a rozmanitost systémů psaní. Ke sběratelství psacích strojů mě přivedl fakt, že na rozdíl od starých motocyklů se nechají třeba stoleté psací stroje dodnes sehnat za velmi rozumnou cenu a ve většině případů na nich není zase tolik práce, aby byly funkční a mohli jsme je vystavit. Když to srovnám s kompletní renovací motocyklů, to je nebe a dudy.

Když se ti sbírka rozšiřovala, kde jsi pro tyto krásné a užitečné věci nacházel místo?

TEXT ZBYNĚK KONVIČKA
FOTO ARCHIV ŠTĚPÁNA KUČERY

BUDOVA MUZEA V KRASELOVĚ POSTAVENÁ MEZI LETY 1929–1930 STAVITELEM ČENĚKEM PROKOPEM JAKO „KAMPELIČKA“

Bydlieli jsme s manželkou a dětmi ve Strakonících v panelovém domě. Nejdříve byly stroje ve sklepě, potom jsem si pronajal větší prostor v přízemí domu. Od třetího stroje ve sbírce jsem toužil po veřejně přístupném muzeu, aby se mohli návštěvníci pokochat krásou těchto unikátních kousků. Cesta ke koupi vhodného objektu však byla dlouhá a trnitá.

Proč vzniklo muzeum v poměrně malé vesničce Kraselov na Strakonicku?

Od začátku jsme s manželkou chtěli, aby v jedné budově bylo muzeum a současně bydlení pro naši rodinu. A chtěli jsme z města pryč, věděli jsme, že chceme vdechnout život nějaké historické budově. Byli jsme se podívat na několika farách, ve starých školních budovách i jinde, až byla na prodej budova bývalé kampeličky a poté pošty v Kraselově. Jelikož je to jen asi 10 kilometrů od Strakonice a budova je to opravdu noblesní (nakreslil a postavil ji v letech 1929–1930 velmi známý strakonický architekt Čeněk Prokop), přihlásili jsme se do výběrového řízení České pošty. Nakonec se to povedlo a mohlo se začít s rekonstrukcí budovy. Kdybych na začátku věděl, kolik úsilí a hlavně financí to vše bude stát a že si nesáhneme skoro na žádnou dotaci, asi bych to vzdal. Každopádně lokace není špatná, středověký mlýn v Hoslovicích je nedaleko, stejně tak navštěvovaný hrad Rabí či strakonické muzeum.

Kolik kusů psacích strojů nyní čítá tvá sbírka?

EXPOZICE PSACÍCH STROJŮ – VÝROBCI Z USA

Právě vystavujeme asi 280 psacích strojů (mezi nimi na ukázkou i pár strojů počítačích), další stroje mám ještě v depozitáři. Možná v budoucnu ještě uvažuji o přidělení dvou až třech vitrín, které by mohly být uprostřed místností, ale prostoru k rozšiřování je již málo. Jsme rádi, že návštěvníci jsou příjemně překvapeni obsahem i formou prezentace v muzeu.

ŠTĚPÁN KUČERA

- ▶ narodil se ve Strakonících v roce 1974
- ▶ pracoval u Okresního soudu ve Strakonících (1995–2003) a v Exekutorském úřadu Strakonice (2003–2004)
- ▶ od roku 2005 se věnoval poradenství v oblasti pohledávek a závazků, působil jako soudní znalec k oceňování movitých věcí
- ▶ v roce 2014 se stal zástupcem firmy D.A.S. – právní ochrana pro živnostníky a firmy

Kolik podobných nadšených sběratelů u nás nebo v zahraničí znáš osobně? A najdou se v Česku další podobná muzea?

Osobně se znám se čtyřmi sběrateli z Česka, s některými zahraničními jsme v kontaktu přes e-mail. U nás jsou ještě další dvě muzea psacích strojů – v Roprachticích u Vysokého nad Jizerou a čerstvě na zámku Valeč nedaleko Brna. V Evropě je pak to největší v Partschins v severní Itálii. První muzeum psacích strojů v Česku bylo v České Kamenici, ale myslím, že je už nějakou dobu uzavřené.

To vaše je prý největší a najdeme v něm nejvíce rozmanitých psacích strojů. Z jakých období, kde a komu sloužily a které považuješ za nejzajímavější?

Co se týče počtu exponátů, je rozhodně největší. Zahrnuje roky 1890–1990, tedy 100 let výroby. Z destinací jsou nejvíce zastoupeny psací stroje z USA a Německa, dále pak stroje z Francie, Itálie, Švýcarska, Švédska. V muzeu mám celou jednu sekci věnovanou výrobě, popřípadě prodeji v Československu, kde mám asi největší rarity. Například psací stroj ASTRA (cca 1919–1920) z první sériové výroby na našem území (pod tímto názvem zřejmě dochován jediný kus), psací stroj Matouš České Budějovice z první série (1938), psací stroj JWIC (licenční výroba amerických strojů Oliver–Courier ve Vídni, cca 1910), který je velmi zajímavý a vzácný, zřejmě také jediný kus na světě. V muzeu najdete i psací

PSACÍ STROJE ROYAL STANDARD, VLEVO MODEL 1 – 1908, VPRAVO MODEL 5 – 1911

PSACÍ STROJ OLIVER, CHICAGO, MODEL 3 Z ROKU 1904

stroje slepecké, stenografické, dětské nebo vojenské. Cením si také dvou originálních plechových reklamních cedulí firmy Miroslav Švestka, což byl jeden z největších prodejců kancelářské techniky v Československu, který si objednával psací stroje u firmy Seidel a Neumann v Drážďanech.

Myslíte i na děti, které si psaní na psacím stroji mohou vyzkoušet?

Ano, v muzeu jsou k dispozici dva americké 100 let staré psací stroje, na kterých si návštěvníci mohou libovolně vyzkoušet, jak se na nich psalo, a případně si svůj text odnést. Děti to docela baví a vydrží psát dlouho. Navíc mám pro děti k vyplnění otázkový kvíz s nápovědou (tři otázky u psacích strojů a dvě u motocyklů ČZ), a pokud mají všechny odpovědi správně, dostanou malé dárečky v podobě přívěsku malinkého psacího stroje a článku řetězu ČZ. V sekci psacích strojů najdou i dobové tištěné reklamy, návody k obsluze, krabičky od pásek do strojů, již zmiňované reklamní cedule atd.

Oba pocházíme ze Strakonice, kde slavná značka ČZ měla svůj největší závod. Slavné „čízy“ ze Strakonice patřily mezi velmi oblíbené motocykly. Jaké najdeme u vás?

Výroba motocyklů ČZ dosáhla světového významu, ať už se jednalo o motokrosový sport, silniční závody, nebo hlavně počet vyrobených či exportovaných motocyklů. V muzeu najdeme celkem 10 motocyklů, 2 motokola a 2 jízdní kola značky ČZ.

Vzácný je motocykl ČZ 175, tzv. „jednovýfuk“, z roku 1935, stejně tak soutěžní speciál ČZ 175 typ 957, který absolvoval v roce 1957 závod nazývaný Šestidenní ve Špindlerově mlýně, když za řídítky seděl tehdy začínající tovární jezdec ČZ Arnošt Zemen st. Neméně zajímavý je třeba motocykl ČZ 250 Custom Mk.II, který je v naprosto původním stavu tak, jak jej anglický dovozce v Anglii dovezl komponenty vyrobenými právě ve Velké Británii. V této sekci jsou i vzácné poháry a plakety z motocyklových závodů (Nepomucký trojúhelník, Strakonický okruh, 300 zatáček G. Havla, Třeboňské kolo aj.), dobové oblečení na figurínách nebo dobové reklamní předměty ČZ Strakonice (hrnky, skleničky, karty, odznaky atd.).

Měl podle tebe závod ČZ Strakonice po změně poměrů na začátku 90. let vůbec šanci konkurovat evropským, americkým a japonským značkám?

Za mě si myslím, že šanci neměl, vývoj se dlouhodobě zanedbával a s kvalitou produkce to šlo v 70. a 80. letech také z kopce. Pro rozvojové země a třeba země východního bloku nenáročné cestovní dvoutaktní modely jakž takž postačovaly, ale o konkurenci evropským, americkým, či dokonce japonským značkám nemůže být řeč.

Spolupracuješ i v tomto svém motozájmu s dalšími sběrateli, případně muzei?

Předně chci říct, že s dalšími „srdcaři“ motocyklů ČZ pořádáme od roku 2015 motocyklový závod určený pro sportovní

a soutěžní motocykly do roku výroby 1975 s názvem Soutěž Šumavou. Tento dvou- či třídní závod se konal mezi lety 1961–1968 se startem a cílem ve Strakonici a my jsme na něj navázali jednodenní formou závodu s celkem asi 120 kilometry silnic i terénu po Strakonicku a Prachaticku. Spolupracujeme s mnoha partnery, například s Veteran Car Clubem ve Strakonici, Městským kulturním střediskem Strakonice, Muzeem středního Pootaví a jinými. Loni jsme měli už 135 účastníků nejen z celého Česka, ale i ze Slovenska a z Německa.

Řekněme na závěr také praktické informace pro budoucí návštěvníky.

Muzeum máme otevřeno od června do konce září, vždy pátky a soboty: 9.30–12.00 hodin a 13.30–17.00 hodin, po předchozí domluvě i v jiné dny včetně komentovaných prohlídek. Vstupné je letos 95 korun pro dospělé, 50 korun pro děti. V muzeu je možno zakoupit turistické známky či vizitky, další předměty a také nápoje. Aktuální informace o otevírací době je vždy na webových stránkách. ■

RARITNÍ PŘEPRVNÍ BEDNY NA PSACÍ STROJE ZN. REMINGTON, USA, CCA 1910–1920

OBNOVENÝ OBJEKT VODOLÉČEBNÉHO ÚSTAVU

POD HISTORICKÝMI OBJEKTY VZNIKLY SUTERÉNNÍ PROSTORY.

ZAJÍMAVÉ REKONSTRUKCE

Obnova luhačovického areálu Slunečních lázní

V květnu 2024 byla dokončena rekonstrukce cenného komplexu Vodoléčebného ústavu a Říčních a slunečních lázní, kterému vtiskl svou podobu architekt Dušan Jurkovič.

Akce získala hlavní cenu v soutěži

Stavba roku 2023 Zlínského kraje v kategorii Stavby občanské vybavenosti.

Blahodárné účinky přírodních zdrojů (minerální, termální vody ve formě pitných pramenů a koupelí) se v rámci nejruznějších léčebných účelů objevují od nepaměti a přetrvávají až do současnosti. Přicházelo se na ně zpočátku prakticky náhodně a dodnes představují jeden z nejstarších terapeutických způsobů v lékařství. Poblíž výskytu takových přírodních léčivých zdrojů postupně vznikala lázeňská střediska.

Dějiny lázeňství mají svůj počátek v době před naším letopočtem a souvisí se zájmem lidí o přírodní minerální prameny. Jim byly především díky své specifické chuti a teplotě mnohdy připisovány nadpřirozené vlastnosti.

Lázně ve starověkém Řecku a Římě byly přirozenou součástí života a díky jejich propracovanému systému jsou tak považovány za kolébkou lázeňství. Kromě zdravotního a relaxačního hlediska se staly místem společenského setkávání, zábavy a vzdělání. Římané později rozšířili lázeňství také do dalších oblastí Evropy, na Balkánský poloostrov nebo do severní Afriky. Zejména v souvislosti s rozvojem dopravních možností postupně vznikala nová lázeňská centra. Za zlatý věk lázeňství je označováno 19. století do počátku druhé světové války. Ačkoliv se přírodní zdroje k možnému rozvoji lázeňství vyskytují na mnoha místech, například v Anglii nebo Americe nezapustilo své kořeny a není významněji rozšířené a využíváno. Lázeňská tradice je spjatá především s Evropou (Itálie, Rakousko, Německo, Francie, Polsko, Španělsko, Rusko) a asijskými státy.

Nejstarší dochovaná zmínka o lázních na našem území pochází z roku 1480 v souvislosti s Karlovými Vary v první německé balneologické příručce. Německý veršovaný lexikon Hanse Foltze obsahoval přehled nejznámějších evropských lázeňských míst s léčebnými indikacemi a předpisy. Kromě západočeských lázní se kolem roku 1829 dostaly do širšího povědomí například také Lázně Jeseník díky Vincenzi Priessnitzovi a jeho metodě vodoléčby.

Městečko Luhačovice ležící asi 20 kilometrů jihovýchodně od Zlína se do

TEXT KRYŠTOF HAVLICE
FOTO JAN DOSTÁL, DUŠAN TOMÁNEK,
PETR VŠETEČKA

Petr Vátečka

AREÁL PŘED REKONSTRUKCÍ

souvislosti s významem léčivých vod dostává ve 20. letech 16. století. V roce 1679 navrhl brněnský alchymista a fyzik Johann Ferdinand Hertodt z popudu hraběte Ondřeje Serénye, tehdejšího majitele zdejšího panství, podchycení vybraných místních pramenů dřevěnými studnami. Patrně nejproslulejším luhačovickým pramenem se od roku 1792 stala Vincentka, jejíž název se vžil po jménu hraběte Vincence Serénye. Po polovině 19. století se v Luhačovicích nacházelo 10 lázeňských domů s více než 80 pokoji.

Ačkoliv na přelomu 19. a 20. století zaznamenaly lázně největší počet návštěvníků, který dosáhl čísla 1 700, objevily se z řad hostů také stížnosti a výhrady upozorňující na zastaralé lázeňské prostory a zařízení. Hrozícímu úpadku zabránil až v roce 1902 vznik akciové společnosti, do jejíhož čela byl zvolen Otto Serényi a ředitelem se stal lékař František Veselý. Ten nespojoval rozvoj lázní jen s léčebným posláním, ale i s vytvořením náležitých společenského a kulturního zázemí pro širší návštěvnické vrstvy. Jedním z prvních zastánců nápadu oslovit za účelem rozvoje lázní slovenského architekta Dušana Samuela Jurkoviče byl spisovatel Alois Mrštík. Architekt měl významně přispět ke zvýšení komfortu celého areálu. V období let 1901–1907 navrhl 10 nových staveb a 4 stávající domy adaptoval. I z dnešního pohledu poměrně vypjatá situace vyžadující včasné dokončení léčebných domů spolu s nedostatkem finančních

prostředků přivedla Jurkoviče k až nekonvenčním stavebním postupům. V nich se prolínaly prvky moderní secesní architektury s podněty lidového umění. Neméně podstatné bylo citlivé zakomponování architektury do krajiny. Pochvalně se k oslovení Jurkoviče vyjádřil mimo jiné architekt Jan Kotěra, který blahopřál Správě lázní k volbě umělce Jurkovičova formátu. Pro úplnost je třeba dodat, že v této souvislosti zazněly i dobové kritické ohlasy zpochybňující sázku na slovenského architekta. Kritická kampaň vycházející především z akademické obce v čele s profesorem brněnské techniky Karlem Hugem Kepkou obviňovala Jurkoviče z provincionalismu a nevkusů. Na obranu Dušana Jurkoviče se postavila řada českých architektů v čele se zmiňovaným Janem Kotěrou.

Areál bývalých vodoléčebných lázní symbolizovaný shodným prostorovým uspořádáním s rustikálními fasádními prvky a jednotnou úrovní zvalbených střech tvoří dodnes soubor tří objektů – někdejšího mlýna z roku 1710 přestavěného v roce 1902 na Vodoléčebný ústav s charakteristickým hrázděným patrem a cennou odpočívárnou, dřevěných Říčních a slunečních lázní s přilehlým bazénem s ochozem kabin z roku 1903 a Sirných a slatinných lázní od Jana Koči s nadstavbou Adolfa Vítámváse z roku 1909 – a dále kotelna s prádelnou.

Typické stavbě někdejšího panského mlýna, ze kterého bylo odstraněno

Dušan Tománek

NOVÉ PODZEMNÍ PROPOJENÍ BUDOV

původní zařízení, vtiskla současnou charakteristickou podobu hrázděná nástavba s příznačným modrým hrázděním. Objevuje se tu motiv červené slepé arkády se zelenými balustrádami a okenními rámy také v zeleném odstínu. Účelně zařízenému interiéru dominovala prosvětlená odpočívárna členěná řezbářsky zdobenými sloupy, které podpírají trámový strop. Bílé stěny člení v horní třetině dřevěný vlys. Zařízení zahrnovalo podél stěn sedačky, lavice, pohovky, nechyběly novinové stojany, taburetky nebo křesla. Dřevěný nábytek různorodého charakteru sjednocovalo čalounění s pásovým motivem.

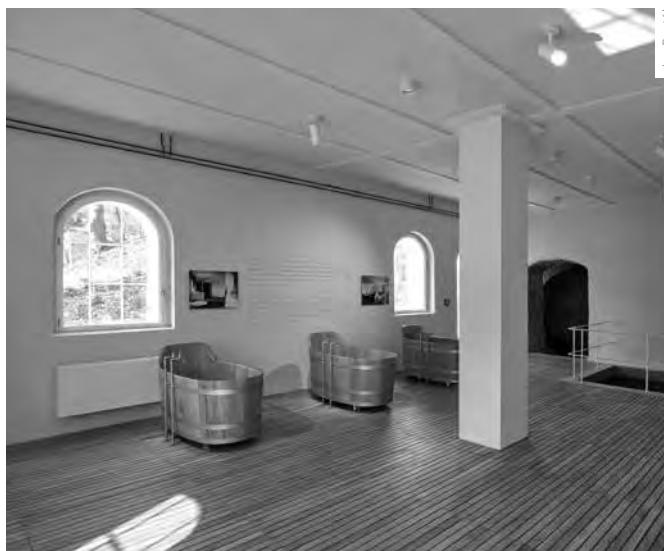
Soubor budov dotváří pozdější zděná filtrační stanice a chátrající dřevěná tělocvična Vzdušných lázní (pocházející z druhé poloviny 20. století). Vzdušné lázně s filtrační stanicí nebyly součástí rekonstrukce. Citlivě provedená obnova jednotlivých objektů (Vodoléčebný ústav, Říční a sluneční lázně, Sirné a slatinné lázně a technický objekt kotelny a prádelny) se uskutečnila v letech 2021–2023 v souladu s požadavky památkové péče podle projektové dokumentace ateliéru TRANSAT architekti pod vedením Petra Všečky.

K patrně nejzásadnějším zásahům došlo v budově Vodoléčebného ústavu, neméně náročným úkolem bylo mimo jiné vybudování nových suterénních prostor pod historickými objekty, realizace nových stropních konstrukcí,

Jan Dostál

DETAIL HRÁZDĚNÉ NÁSTAVBY PO REKONSTRUKCI

Jan Dostál

CELOU OBNOVU REALIZOVALA A FINANCOVALA AKCIOVÁ SPOLEČNOST LÁZNĚ LUHAČOVICE ZA PŘÍSPĚNÍ DOTACE MMR – IROP.

výměna částí krovu nebo restaurování hrázděných konstrukcí. Během stavby byly v maximální míře zachovány autentické uměleckořemeslné (zejména truhlářské) prvky a materiály s důrazem na jejich repasi a restaurování. Kromě celé řady dílčích prací se značná pozornost věnovala obnově celkové barevnosti a adekvátnosti sladění všech prvků.

Ve veřejně přístupném a relaxaci přizpůsobeném areálu lze v někdejším Vodoléčebném ústavu vidět expozice věnované historii jednotlivých lázeňských budov, osobnosti architekta Dušana Jurkoviče a dílu Leoše Janáčka, který byl častým návštěvníkem Luhačovic. Historický bazén neslouží ke koupání, ale funguje jako relaxační biotop. Budova Slatinných lázní je využívána k nejrůznějším kulturním akcím a setkáním.

Projekt obnovy areálu Vodoléčebného ústavu realizovala a financovala akciová společnost Lázně Luhačovice za přispění dotačního programu Ministerstva pro místní rozvoj – IROP ve výši přesahující 71 milionů korun. Celkové náklady překročily částku 153 milionů korun. ■

www.slunecni-lazne.cz

ZEPTALI JSME SE

V čem spatřujete unikátnost areálu a jak náročná byla jeho obnova?

Petr Všeetečka, TRANSAT architekti, autor projektu obnovy

Vodoléčebný ústav s říčními a slunečními lázněmi je jedinečnou realizací Jurkovičova osobitého stylu rozvíjejícího ty nejprogresivnější myšlenky přelomu 19. a 20. století, zejména britského hnutí Arts and Crafts. Areál je ale zajímavý i svou historickou a architektonickou vrstevnatostí, která nemusí být patrná na první pohled. Hlavní objekt vznikl v roce 1902 přestavbou Jestřabského mlýna z roku 1710, který byl upraven v 19. století na pilu. V roce 1909 pak k Jurkovičovým objektům přibyla budova prádelny s kotelnou a také monumentální Slatinné lázně. Jejich autoři na Jurkovičův systém tvarů navazovali, ovšem bez jeho invence. Všechny budovy pak byly v průběhu 20. století rozšiřovány či nadstavovány, takže přibližně zdvojnásobily svoji plochu. Ne vždy to bylo architektonickým přínosem, což jsme se snažili při obnově rozlišit a mladší přístavby jsme výrazně redukovali ve prospěch původního díla.

Jurkovič ponechal hodně z původního mlýna, který doplnil hrázděným patrem. Tím vytvořil jeden z nejpůsobivějších vnitřních prostorů luhačovických lázní – odpočívárnu, která naznačuje, jak velkoryse by celé lázně koncipoval, pokud by mohl svou vizi dokončit. Převýšená hala s pohodlnými lavicemi svědčí o významu tohoto místa pro setkávání lázeňské společnosti. Přitom vše zapadá do přírodního rámce s obdivuhodnou přirozeností.

Obnova areálu trvala i s přípravou 10 let a byla souvislým a náročným dialogem především s majitelem areálu, vedením akciové společnosti Lázně Luhačovice. Pohled se vzájemně tříbil a vyvíjel, s přibývajícím časem sílily ohledy na původní dílo, které se před námi postupně odkrývalo. Jurkovičův objekt je navrácen do podoby z roku 1902 s maximální důsledností. U mladších objektů, kde nebyly zachovány autentické interiéry, je pojetí nehistorické, usilující ale o kontextuální přístup. Na Jurkovičovu odpočívárnu tak myšlenkově navazuje velkorysý vnitřní prostor skleníku pro zimování tropických rostlin z lázeňského parku, který je možné využívat i ke společenským akcím. Jde o objekt bývalých Slatinných lázní, z něhož byly odstraněny stropní konstrukce. Protože je areál umístěn ve svahu a chtěli jsme jej mimo jiné i bezbariérově zpřístupnit, bylo třeba vnést do něj nová komunikační spojení pro přítomné, ale i budoucí možné funkce, tedy vytvořit určitou dispoziční matici. Rozhodnutí neměnit přitom siluety budov znamenalo poměrně odvážný statický zásah pod objekt bývalé prádelny.

Popsala byste unikátnost areálu a jak náročná byla jeho obnova z hlediska památkové péče?

Martina Kroutilová, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži

Areál je unikátní hned z několika hle-

OBNOVENÝ PROSTOR ODPOČÍVÁRNÝ

OBNOVENÉ JURKOVIČOVO SCHODIŠTĚ

disek, a to nejen architektonických, ale také urbanistických, krajinářských, uměleckých a historických, které přesahují význam regionu. V době nejslavnější éry zde byly zastoupeny všechny aktuální trendy dynamicky se rozvíjejícího lázeňského odvětví (vodol léčba, sirné lázně, balneo, vzduchoplavba, slunění, přírodní, parní i vanové koupele), jež se zároveň snoubily s ekonomickým, kulturním a architektonickým rozvojem města i působením řady významných osobností, ať už v rámci samotného provozu, nebo sekundárního kulturního vlivu. Současně areál z pohledu památkové obnovy představoval ojedinělý zdroj a možnost kvalitnějšího poznání práce Dušana Jurkoviče, jeho smyslu pro přírodní materiály, originální výrazové prostředky a zejména barevné kombinace, jelikož samotný objekt vodoléčby ani areál po skončení druhé světové války již neprošel významnější architektonickou přestavbou a byl spíše jen dostavován a upravován.

Již první průzkumy a nálezové situace historických prvků vyvolávaly spoustu otázek nebo slibovaly nové poznatky k architektonické tvorbě i stavební historii a z pohledu památkáře také spoustu očekávání. Osobně jsem se těšila jak na spolupráci s kultivovaným investorem, s nímž jsem se potkávala již při obnově hlavní lázeňské kolonády s halou Vincentka, tak i s architektem, jenž má na svém kontě již několik rekonstrukcí v původně domovském Zlíně. A zejména zkušenosti s fenomé-

nem Jurkovič v rámci obnovy architektonicky vlastní vily v Brně. Současně jsem si ale s obavami uvědomovala nesmírný rozsah a náročnost celé rekonstrukce i časovou tíseň v souvislosti s dotačním titulem. Samotná obnova nakonec překonala všechny obavy i očekávání a přinesla řadu méně či více překvapivých nálezových situací, kompromisů a ne vždy snadných rozhodnutí, ty nejobtížnější zejména v otázce barevnosti. Zde se bohužel nepodařilo, díky historicky použitým lazurním olejovým nátěrům, některé původní povrchové úpravy jednoznačně definovat a i přes další provedené průzkumy zůstává například mnoho otázek k původní barevnosti či významu některých konstrukcí nezodpovězených. Nejvíce byl čistě památkový přístup aplikován zejména na nejstarší objekt vodoléčby nejen kvůli architektonické výjimečnosti dané osobou architekta Dušana Jurkoviče i jeho celkovou urbanistickou koncepcí, ale také historicky a stavebně. Jurkovič u něj použil princip přestavby staršího objektu s navýšením o hrázdné patro a použitím barevné symfonie jako v případě svých dalších, souběžně s vodoléčbou budovaných luhačovských staveb – přestaveb Jurkovičova domu, Chaloupky a novostavby sousední vily Jestřabí. U ostatních objektů v areálu již byla obnova výrazně podřízena jejich budoucímu využití i tvůrčímu autorskému přístupu. Rekonstrukce mě obohatila lidsky i profesně o řadu cenných zkušeností a potěšila mě odvaha investora ke

znovuoživení celého areálu, který se opět po letech stává centrem kulturního a lázeňského života města. Neutuchající zájem veřejnosti o tento areál mimo jiné dokládaly i časté dotazy v průběhu stavby, a to nejen od návštěvníků Luhačovic.

Jak byste z vašeho pohledu shrnula význam dokončené obnovy?

Hana Felcmanová, ředitelka Slunečních lázní

Hlavním cílem projektu byla záchrana výjimečného architektonického díla Dušana Jurkoviče. Objekty původně sloužící k léčebným účelům postupně chátraly a po všech stránkách náročná rekonstrukce byla cestou, jak do tohoto kdysi živého a kouzelného místa vrátit lázeňskou atmosféru a společenský život. Troufám si říct, že nyní, s blížícím se koncem první letní sezony po znovuoživení areálu, není pochyb o tom, že se obnova kulturní památky skutečně podařila. Množství návštěvníků a pozitivních ohlasů je toho důkazem. V expozici získávají příchozí zajímavé informace o životě a díle Jurkoviče či Janáčka, ve venkovním areálu naopak relaxují mezi rozkvetlými růžemi a levandulemi. Také koncerty pořádané v prostoru někdejších Sirných a slatiných a sirných lázní mají neopakovatelnou atmosféru. Myslím, že nejen za sebe mohu říct, že otevřením Slunečních lázní získaly Luhačovice atraktivní místo, které stojí za návštěvu.

NÁZOR ODBORNÍKA

Industriální stopy: Architektura konverzí (2005–2015)

Putovní výstava Industriální topografie: Architektura konverzí představila široké spektrum přístupů při hledání nové náplně opuštěných průmyslových staveb – citlivé rekonstrukce, radikálnější architektonické intervence, nízkonákladové přechodné aktivity i ambiciózní mnohaleté záměry.

Mezinárodní bienále Industriální stopy na počátku tisíciletí bezesporu nastartovaly novou vlnu zájmu o průmyslové dědictví. Postupně přibývaly další tematické konference, sympozia, exkurze a výstavy, organizované nejen profesionálními institucemi, ale také občanskými iniciativami i jednotlivci. Téma objevila média i odborná periodika a díky řadě výzkumných projektů se během několika let poznání industriální architektury významně rozšířilo – z historického pohledu i současné perspektivy.

K takovým výstupům patřila i výstava Industriální topografie: Architektura konverzí, mapující desetiletí proměn a návratů do života více než čtyř desítek

průmyslových staveb a areálů v Česku. Připravilo ji na konci roku 2014 Výzkumné centrum průmyslového dědictví Fakulty architektury ČVUT pod kurátorským vedením Benjamina Fragnera, spolueditorkou stejnojmenného výstavního katalogu byla Vladislava Valchářová. Klíčem k selekci širšího výběru čítajícího na 200 příkladů různých forem nového využití bylo rozdělení dle aktuálního programu do 5 tematických celků. V jedné skupině převažuje užitnost, motivace s praktickými cíli, tedy přeměny továren na sídla firem či pro administrativní účely. Potenciál nenahraditelné industriální atmosféry může investor využít i k posílení svých ekonomických zájmů, jak ukazuje další skupina. Prodejnost v tomto případě nemusí znamenat pouze vyprázdněná komerční gesta, ale i nápadité alternativy v různých měřítcích – od malých podniků po velká obchodní centra. K prvním impulsům k novému využití nevyužívaných budov patřily loftové byty, v Česku ale takových příkladů najdeme velmi málo – obytnost tak spíše přináší developerské projekty než individuální potřeby. Příznivým faktem ale určitě je, že nejvíc transformací probíhá pro společenské a kulturní účely. Otevřenost industriálních areálů je rovněž nejčastějším iniciačním momentem pro ty, kteří do továrních prostor zavítají poprvé. Někdy se takový moment

TEXT JAN ČERVINKA, JAN ZIKMUND
FOTO ARCHIV VCPD FA ČVUT

Viktor Mácha

odehrává v improvizovaných podmínkách dočasných uměleckých intervencí, pop-up akcí či site-specific představení. Přechodnost bývá nejefektivnějším prostředkem, jak za minimálních prostředků přitáhnout pozornost k areálům, které roky bez zájmu mijíme.

Výstava Industriální topografie: Architektura konverzí ukázala především široké spektrum přístupů a příklon k pragmatickým řešením. Potvrdila, že nové využití lze bez problému najít stavbám s různou typologií, velikostí, urbanistickou situací i typem konstrukčního řešení. Vedle sebe tak najdeme budovy rekonstruované s pietou a zachováním autenticity, nenápadné, vtipné až konceptuální vstupy i radikálnější architektonické záměry. Doložila, že nízkonákladové aktivity lokálních komunit dokážou přinést přitažlivý a udržitelný program, stejně jako velké nákladné projekty místních samospráv. Vždy ale záleží na konkrétní situaci, motivaci investora i schopnosti novou funkci naplňovat i přes měnící se preference uživatelů. Bylo by proto mylné se domnívat, že najdeme nějakou univerzální kuchařku, jak k proměně industriálních staveb přistupovat, tyto přehledy ale zcela jistě mohou nabídnout cennou inspiraci a se zpětným pohledem ve většině případů i důkaz o smysluplnosti těchto cest. Při pro-

cházení úspěšnými příklady bychom ale neměli zapomenout, že paralelně a ve velké míře jsou demolovány budovy, které takové štěstí neměly: na investora, zájem obyvatel nebo obce, či se prostě jen staly předmětem spekulace ještě dříve, než se o případných alternativách zachování vůbec začalo uvažovat. Ne náhodou proto běžela ve foyeru výstavy videoinstalace s názvem Co jsme si zbořili, přibližující největší ztráty průmyslového dědictví od konce 90. let.

Stejnojmenný dvojjazyčný katalog k výstavě je možno stáhnout ve formátu pdf na stránkách Výzkumného centra průmyslového dědictví Fakulty architektury ČVUT.

1 Víceúčelový prostor Strojovny Kladno vznikl mezi lety 2010–2014 podle návrhu Ivana Sládka z ARX studia. Z původních tří lodí Bessemerovy ocelárny Vojtěšské huti zůstala pouze dmychadlová hala s cihelným štítem a nýtovanou konstrukcí. Citlivý přístup usiloval o přiblížení původní podoby, ale také uchování autentických konstrukcí. Praktické motivace zaměřené na „užitnost“ proměnily halu na sídlo firmy s prostory pro skladování a lehkou montáž.

JAN ČERVINKA

věnuje se historiografii průmyslového dědictví a podílí se na projektech VCPD FA ČVUT, působil v krajské galerii v Liberci, vedl redakci PROPAMÁTKY, nyní vede městskou knihovnu v Nymburce

JAN ZIKMUND

zaměřuje se na průmyslovou a poválečnou architekturu, působí ve VCPD FA ČVUT, které od roku 2023 vede, člen platformy Industriální stopy a pracovních skupin ČNK ICOMOS a Docomomo

2

Tomáš Balej

2 Palác Edison na Novém Městě pražském je příkladem soudobé architektonické intervence s respektem k charakteristickým rysům funkcionalistické trafostanice od architekta Františka Alberta Libry. Přesun technologie a změna vlastníka iniciovaly stavební úpravy pro obchod, administrativu a bydlení. Projekt nového využití motivovaný „užitností“ se uskutečnil v letech 2005–2007 podle návrhu ateliéru Ladislava Lábuse. Podařilo se zachovat mnoho původních autentických prvků, oken, dveří, zábradlí. S důrazem na detail a materiál byly provedeny povrchy omítek včetně jejich barevnosti.

3

Lukáš Beran

3 Program a motivace pro nové využití bývalé autoopravny na pražském Smíchově náleží do tematického okruhu konverzí, který definuje pojem „prodejnost“. Proměnu na luxusní lahůdkářství navrhl Petr Kolář a Oxana Beresneva z ateliéru ADR a soukromý investor jej realizoval mezi lety 2010–2011. Dvě ocelové haly s hřebenovými světlíky z roku 1926 vyplnila dřevěná vestavba prodejny a prosklená tržnice s restaurací. Nová architektura je téměř nepostřehnutelná, zachována zůstala většina konstrukcí i vnější vzhled s atmosférou bývalých periferních garáží a dílen.

4

Jiří Šebek

4 Zastávka Nižbor představuje drobnou nápaditou alternativu v přístupu k hledání nového programu využití se zaměřením na „prodejnost“. Stavebníkem a spoluautorem projektu, který navrhl tým BREAK POINT, je herec Tomáš Hanák. Chátrající dřevěné železniční skladiště proměnil svépomocí na výletní restauraci v letech 2010–2013. Poblíž stojící vyřazené vagony fungují jako zázemí provozu, salonek a ubytování. Stavební úpravy doprovázela cílená recyklace historických prvků z jiných objektů. Sympatický, pravdivý přístup zachoval, co jinde mizí, a přidal s novou funkcí i novou hodnotu.

5

Martin Zeman

5 Lisovnu řepkového oleje, jeden z nejstarších dochovaných průmyslových objektů v Karlíně, proměnil v „obytnost“ developerský projekt Cornlofts Šaldova. Historie projektu sahá stejně jako v případě dalších industriálních staveb v této čtvrti do roku 2002, kdy investor uspořádal soutěž na bytový dům. Z ní jako vítězný vyšel projekt rakouského studia Baumschlager & Eberle, novostavba s módními lofts byla realizována v letech 2005–2009. Někteří obyvatelé, kterým v příliš vyčištěných interiérech chyběla industriální atmosféra, si následně nechali odstranit nové omítky pro odhalení původního zdiva.

6 Ve slezském Vratimově nalezneme odlišný přístup k „obytnosti“. Chátrající věžový vodojem z 30. let zakoupil Radim Heinrich, který zde žije a provozuje nábytkářskou firmu. V letech 2001–2006 železobetonový vodojem citlivě opravil pro potřeby ateliéru rodinné firmy a dvoupatrového bytu v zachovaném rezervoáru. Exteriér doplnil subtilním vyhlídkovým ochozem. Ve vodojemu fungovala čajovna, nyní nabízí netradiční ubytování. Veškeré stavební náklady si majitel hradil sám.

Radim Heinrich

6

7 „Otevřenost“ jako program nového využití představuje čtvrtý tematický okruh. Ukázkou zdařilé transformace pro společenské a kulturní účely je holešovická La Fabrika. Vznikla z bývalé zámečnické dílny a slévárny podle projektu Atelieru KAVA. Ze soukromých finančních prostředků byla postupně přebudována v letech 2004–2012 na víceúčelové kulturní centrum s důrazem na variabilitu a zachování cenných prvků. Zahrnuje divadelní sál v původní slévárně s moderním technickým vybavením, dále ateliéry, dílny, studia a kanceláře.

Gabriel Fragner

7

8 Město Plzeň realizovalo v letech 2014–2015 úspěšnou nízkonákladovou kreativní zónu DEPO 2015 podle návrhu architektonické kanceláře MAK. „Otevřenost“ jako program nového využití byla zaměřena na centrum aktivit mezinárodního projektu Evropské hlavní město kultury a úspěšně funguje dodnes. Cílem nových stavebních úprav byly minimální zásahy do původních konstrukcí rozsáhlé železobetonové haly pro zachování autentické atmosféry.

Karel Růžička

8

POKRAČOVÁNÍ PŘÍŠTĚ

**Industriální situace:
Místo, tvar, program
(2015–2020)**

ANKETA

ANDREA
ČEKANOVÁKASTELÁNKA STÁTNÍHO HRADU
ROŽMBERK NAD VLTAVOU

Větrné elektrárny, resp. obnovitelné zdroje energie, vnímám jako společensky žádoucí, ovšem ne v místech, kde se stanou nadlouho nevratným krajinným omylem. Krajina je nedílnou součástí našeho kulturního dědictví, má nevyčíslitelnou hodnotu kulturní, historickou, společenskou či rekreační. Výstavba větrných elektráren může lokálně možná přinést finanční kompenzace ze strany investorů, ale zároveň ji může nadlouho poškodit. Zodpovědnou a zralou volbu míst pro výstavbu nových větrných elektráren považuji za naprosto zásadní vyjádření respektu a úcty ke krajině. Zcela jistě se pro větrné elektrárny dají nalézt klimaticky příhodné lokality, které nejsou v pohledových zónách historických památek či historických sídel, nejsou v takové míře využívány k rekreačním účelům a stopy industrializace je tolik nezatíží.

Větrná elektrárna jako zdroj čisté energie

Jak moc jsou cenná panoramata? A jak moc nám nabourává představu o kulturní krajině soustava vysoko vyčnívajících větrných elektráren? Zvykli jsme si na pole slunečných kolektorů, zvykneme si i na vertikály věží? Jsou přirozeným nástupcem tradičních větrných mlýnů, nebo spíš rušivým prvkem, kde ekologie přebíjí estetiku?

Patří větrné elektrárny do české krajiny?

JIŘÍ JIROUŠEK

**PARAGLIDISTA A SPECIALISTA
NA LETECKOU FOTOGRAFII**

Pozoruji a dokumentuji českou krajinu z leteckého pohledu 30 let. Větrné elektrárny nevnímám jako nástupce větrných mlýnů, jsou odlišným a dosti novým prvkem, na který si teprve zvykáme. Nejsem proti nim, jsou-li umístěny s citem a rozmyslem. Každé místo má svůj charakter a jeho panorama signalizuje jeho minulost a význam pro současnost i budoucnost. Necitlivé umístění větrných elektráren silně poškozuje pohledovou hodnotu na panoramata v širším okolí. Je mnoho lokalit, kde by mi jejich umístění zásadně vadilo. A mnoho jiných, kde mi jako ekologičtější zdroj energie přijdou namíště. Že tam patří. Pokud se bude ke každé instalaci zodpovědně přistupovat s respektem k okolí a nejen dle ekonomických parametrů, pak do české krajiny patří. Vždy budou rušivým prvkem, jde o kompromis. Hledáme menší zlo. Nezměníme-li náš životní styl, nic jiného nám nezbyvá.

MARKÉTA DRÁBKOVÁ

**PEDAGOŽKA BIOLOGIE GYMNÁZIA
TŘEBOŇ**

Dodatková energie je podstatnou hybnou silou lidské civilizace. Báje o Prométheovi dobře vystihuje, že právě její využití v podobě ohně udělalo člověka člověkem. Hledání dalších možností, kde energii vzít, se prolíná celou lidskou historií. A větrná energie není alternativní, ale velmi tradiční. Větrné mlýny, čerpadla vody nebo plachetnice již vnímáme jako půvabné, romantické. S větrnými parky se ale těžko sžíváme. Myslím, že to má několik důvodů. Jednak vzhled. Jejich vyvinutí do podoby monstrózního stožáru ale nebude z pouhého rozmaru. Za druhé umístění větrníků na odlehlá kopcovitá místa, kde „ničící“ místa v krajině vnímaná jako nedotčená. Mě ovšem víc ruší vlna podobně umísťovaných staveb velk kapacitních zemědělských areálů, kde mi chybí i logika, proč na pohledově exponovaném místě nad obcí trčí silážní věže, navíc bez snahy celkem odpudivý areál odclonit třeba zelení. A další je naše velká energetická spotřeba. Je snadné se pohoršovat nad pokazenými panoramaty a zničením krajinného rázu, ale i moje energetická spotřeba je násobná proti spotřebě mojí prababičky. Takže otázka zní: jak jsme ochotni se uskromnit kvůli estetice?

PŘEMYSL KREJČÍŘÍK

**KRAJINÁŘSKÝ ARCHITEKT, OBNOVA
PAMÁTEK ZAHRADNÍHO UMĚNÍ**

S větrnými elektrárnami v krajině mám svoji zkušenost. Postavil jsem vlastní dům s velkým oknem, které směřuje na panorama města Mikulova. Až u Znojma jsou postaveny čtyři větrné elektrárny čnící nad krajinou. Přes den nejsou vidět, když jsem se posadil večer a díval se na Mikulov, objevily se čtyři červené body, které neustále tikají v krajině. Přechází zleva doprava a zpět. Je to velmi rušivý prvek. Pokud přijíždíte z Valtic k Vídni, nad krajinou se pohybují nesynchronně stovky vrtulí, vnáší to do vás značný pocit neklidu. Nicméně chápu, že je větrná elektrárna významným zdrojem čisté energie. Za mě větrné elektrárny v krajině ano, ale je nutné vybrat místa, kde se neuplatňují výraznou expozicí do kulturní krajiny. Dovedu si představit soustředění více větrníků vedle sebe do polí, kde vytváří ucelené celky, ne že na každém vrcholku stojí jeden. Především v okrajových horách české kotliny, kde vítr má takovou účinnost, že je výroba elektřiny rentabilní. To si myslím, že je možné řešení pro českou, především barokní krajinu.

Archiv Cisterescapes

VELEHRAD, KLÁŠTER

Wikimedia Commons: Vít Vit, CC-BY-SA 4.0

ÚSTĚK, SYNAGOGA

PŘESAHY

Evropou pěšky

V červnu 2023 se Česko zařadilo mezi členské země, které tvoří program Kulturní stezky Rady Evropy. V době, kdy právě obliba pěšího poznávání lokálních a zahraničních památek a krajiny nebývale roste.

V roce 1987 zahájila Rada Evropy program Kulturních stezek symbolicky ve španělském městě Santiago de Compostela, kde dnes končí jedna ze světově nejproslulejších stezek vrcholících u hrobu sv. Jakuba. Ve městě, které ale v té době ještě zdaleka nečelilo takovému zájmu pěších poutníků jako v současné době. Program dnes zahrnuje celkem 45 tras, po kterých můžete objevovat místa po většině států kontinentu. Vybírat si, jak poznáte Evropu pěšky nebo motorizovaně, můžete podle historických období nebo tématu, které vás zrovna zajímá.

Českem prochází celkem 10 stezek. Projít si můžete místa spojená s W. A. Mozartem, který na evropském turné strávil více než 10 let, tedy třetinu svého života. Poznat židovskou kulturu na příkladech archeologických nálezů, synagog a hřbitovů, rituálních lázní a židovských čtvrtí. Stezka vede 24 zeměmi. Spojit cestu s historickými kavárnami jako součástí společného kulturního dědictví evropských měst s historií sahající až do 18. století. Kavárny jsou vedle odlišných způsobů přípravy a pití kávy spojované s různými architektonickými styly interiérů – od romantismu až po modernismus. Jsou součástí nejen literárního, hudebního, uměleckého, ale také politického dědictví zemí. Blízká je také Via Habsburg, certifikovaná v roce 2014, která se zaměřuje na 800 let dlouhou historii tohoto královského rodu. Lze po ní putovat po evropských palácích, zámcích, klášterech, opatstvích a muzeích, které ukazují, jak tato dynastie ovlivňovala evropskou historii a umění.

Cyrlometodějská stezka je první a zatím jedinou, jejíž hlavní organizátor sídlí v Česku. Je jím sdružení Evropská kulturní stezka sv. Cyrila a Metoděje, které od svého založení v roce 2013 usilovalo o zápis mezi certifikované stezky. Podařilo se to po 9 letech úsilí. Dnes si můžete projít pěší trasu dlouhou více než 5 000 kilometrů a vedoucí přes 9 států – od Turecka až po Polsko. ■
www.cyril-methodius.cz,
www.coe.int/en/web/cultural-routes

TEXT TOMÁŠ ŘEPA
 FOTO ARCHIV CISTERSCAPES, WIKIMEDIA COMMONS

Prokš Příkrýl architekti

BÝVALÉ OBILNÉ SILO V PARDUBICKÝCH AUTOMATICKÝCH MLÝNECH (VLEVO) BUDE DĚJIŠTĚM LETOŠNÍ KONFERENCE PROPAMÁTKY.

Michal Horáček

REKONSTRUOVANÝ VELKÝ MLÝN V PRAŽSKÉ LIBNI FUNGUJE OD LOŇSKÉHO ROKU JAKO PROSTOR PRO KULTURNÍ A SPOLEČENSKÉ AKCE, ALE TAKÉ JAKO POBOČKA MĚSTSKÉ KNIHOVNY V PRAZE.

KONFERENCE

Vodní mlýny a jejich nové využití

Konference PROPAMÁTKY – obnova a využívání staveb se v letošním roce bude věnovat vodním mlýnům. Akce se uskuteční v Automatických mlýnech v Pardubicích ve dnech 13.–15. 11. 2024. Jejich areál byl po roce 2015 konvertován na novou městskou čtvrť.

Vodní mlýny jsou součástí našich sídel i krajiny od nepaměti. Jejich účel byl pro život společnosti nenahraditelný. Podoba těchto objektů se od středověku do 19. století příliš nezměnila. Ani vodnímu mlynářství se v 19. a 20. století sice nevyhlo zprůměrnění, ale obor je v tomto směru poněkud specifický. Přestože v této době taktéž došlo ke koncentraci mletí mouky do velkých průmyslových závodů (často stavěných již s pohonem nezávislým na vodě, zpravidla parním), zůstala v té době v provozu i řada tradičních menších provozů. Pro ilustraci je možno uvést, že ještě na počátku 20. století mlelo na českých řekách a potocích takřka 10 000 mlýnů.

Dlouhá historie tohoto oboru se odrazila i v pozdějším různorodém stavebním fondu vodních mlýnů. Ty dnes najdeme jak ve městech, tak ve vesnicích i ve volné krajině. Zkrátka všude tam, kde byla využitelná síla vodního toku. Objekty vodních mlýnů dnes mohou být nenápadnými stavbami bez zvláštních znaků (často

i bez přímé návaznosti na vodní tok po zasypání náhonu), jindy jsou jednoduše identifikovatelné pro některé typické architektonické či funkční prvky (a někdy naopak právě i se zachovanou vazbou na vodní tok). Specifické podoby průmyslových staveb pak nabývají moderní novostavby či rekonstrukce mlýnů z 19. a 20. století.

Většina vodních mlýnů dnes již neslouží původnímu účelu a velká řada z nich i chátrá. Je tak nutné hledat nové způsoby, jak zachovat a smysluplně využít tuto důležitou součást našeho stavebního fondu a svědka historie země.

Konference PROPAMÁTKY přinese reprezentativní průřez stavební historií těchto objektů. Zabývat se bude i jejich památkovými hodnotami. Především ale nabídne možnosti, jak tyto stavby zachovávat a nově je využívat. Inspiraci současným majitelům těchto staveb pak přinese diskuzní blok, který představí ukázkový výběr příkladů, kde se již objekty vodních mlýnů podařilo nově využít či aktuálně probíhá jejich záchrana.

Akce se uskuteční v Automatických mlýnech v Pardubicích. Jejich areál byl po ztrátě původní funkce přeměněn na novou městskou čtvrť. Příspěvky o historii mlýnů, stejně jako o jejich obnově samozřejmě v programu konference taktéž zazní. ■ konference.propamatky.cz

TEXT MICHAL HORÁČEK
FOTO PROKŠ PŘÍKRÝL ARCHITEKTI,
MICHAL HORÁČEK

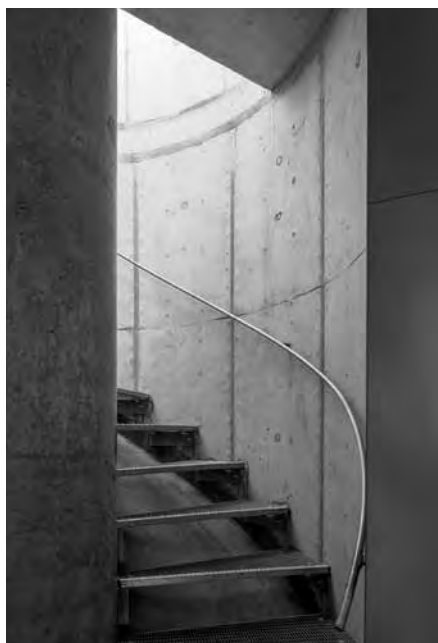
FOTOREPORTÁŽ

FOTO PETR POLÁK

Konverze obilného sila Automatických mlýnů

Národní kulturní památka na břehu Chrudimky v centru Pardubic je jednou z prvních staveb architekta Josefa Gočára. Monumentální objekt byl navržen v roce 1909 pro podnikatele bratry Winternitzovy a v roce 1924 byl komplex rozšířen o obilné silo. Automatické mlýny fungovaly soustavně do roku 2013. Od roku 2016 prochází mlýnský brownfield díky iniciativě Nadace Automatické mlýny proměnou na kulturně-společenskou městskou čtvrť. Areál tvoří více budov a institucí (krajská Gočárova galerie, městská galerie Gampa, centrální dílny pro školy Sféra, Infocentrum a Silo), které jsou propojeny cihelným kobercem. Každý z autorů uchopil svou stavbu jinak. Na celku se podíleli architekti jako například Zdeněk Balík, Jan Šépka, Martin Prokš, Marek Příkryl, Petr Všecký a investor Lukáš Smetana. Hlavní náplní konverze sila je společenská funkce. Ve víceúčelovém horním sále se konají divadla, přednášky, koncerty, společenské akce. Střešní terasa s barem nabízí novou vyhlídku na město. Ve zpřístupněných obilných zásobnících je výstavní prostor a parter sila je krytým veřejným prostorem. Suterén s veřejnými toaletami zajišťuje zázemí pro celé nové náměstí. Hlavní změnu představuje vložení sálu do bývalého technologického prostoru v šestém podlaží. Spolu se sálem je bezbariérově zpřístupněna také střecha objektu. Hlavním dodavatelem byla firma STAKO, s.r.o. www.automatickemlyny.eu

Z MĚST A OBCÍ

CHEB

Město začalo opravovat dominikánský klášter

Roku 1294 udělil král Václav II. dominikánům povolení postavit v Chebu klášter. Spolu s kostelem byl vystavěn v letech 1294–1296. Z důvodu přestaveb a obnovy později poničeného kláštera byla část jeho budov dokončena až v roce 1720. V roce 1933 byl dominikánský konvent zrušen. V posledních letech sloužil kulturním účelům, nyní byla zahájena rekonstrukce. V průběhu prací na sanaci krovu v objektu kláštera došlo k demontáži stávající krytiny včetně bednění a montáži provizorního zakrytí střechy. Provedena byla demontáž komínového tělesa a zahájena samotná oprava krovu, která spočívá ve výměně poškozených a dožilých dřevěných prvků, vyrovnaní části konstrukce a statickém zajištění spojů dřevěných konstrukcí. V souvislosti s rekonstrukcí krovu byla také provedena stabilizace vychýlené nosné zdi a popraskaných kleneb stažením ocelovými táhly. Je to začátek náročné rekonstrukce významné budovy v centru města. Budova kláštera by měla v budoucnu sloužit chebské základní umělecké škole.

www.cheb.cz

IVANČICE

Renesanční dům získal nový slušivý plášť

Na Palackého náměstí v Ivančicích byla v roce 2024 dokončena oprava dalšího památkově chráněného objektu. Na čp. 27 se nachází jednopatrový renesanční dům z konce 16. století. Práce začaly v roce 2023 a celkové náklady dosáhly výše více než 3,5 milionu korun. Rekonstruoval se celý obvodový plášť domu. Fasáda objektu byla upravena ve druhé polovině 19. století. V patře je členěna pěti okny, které byly nahrazeny novými dřevěnými v původním členění. Kolem oken a nad nimi byly restaurovány štukové vlysy. V přízemí je umístěna zaklenutá výloha se vstupem do prodejny. Ta byla nahrazena novou dřevěnou výlohou. Na ni navazuje asymetricky umístěný průjezd do dvorní části s valenou klenbou. V něm byly také opraveny omítky s novým nátěrem. Ve dvorním křídle se zachovala pavlač na mohutných kamenných krakorcích. Zde byla také obnovena dřevěná okna, opraveny omítky s novým nátěrem. Hodnotný renesanční dům je opět krásnou ukázkou stavitelství a tvoří nenahraditelnou součást památkové zóny Ivančice.

www.ivancice.cz

JINDŘICHŮV HRADEC

Nová epocha pivovaru pánů Zlaté růže

Stávající stav budovy zámeckého pivovaru je již několik let havarijní, a tudíž zůstává objekt zcela bez využití. Proto byl vypracován projekt na jeho záchranu a revitalizaci za účelem vybudování multikulturního centra a obnovy produkce piva. Cílem projektu revitalizace technické památky je kompletně obnovit objekt zámeckého pivovaru a vytvořit z něj komplex, který bude sloužit občanům. Multikulturně pojatá část bude zahrnovat muzeum veteránů, kulturní sál využívaný jako divadelní prostor, galerii výtvarného umění a restauraci. V druhé části dojde k obnovení samotného zámeckého pivovaru včetně jeho původní funkce – vaření piva – a tím se naváže na tradici a historii. Rekonstrukci celého objektu plánuje jindřichohradecká radnice na období od června 2024 do prosince 2025.

www.jh.cz

Jaroslav Horák

Město Ivančice

Město Jindřichův Hradec

Prinášíme aktuality z míst, kde se aktivně věnují péči o kulturní dědictví. Uvedené texty jsou publikovány v rámci mediální spolupráce redakce s městy a obcemi.

MNICHOVO HRADIŠTĚ

Socha Jana Nepomuckého se dočkala nové hlavy

Socha Jana Nepomuckého, jednoho z českých zemských patronů, shlížela na Veselou u Mnichova Hradiště od roku 1736 až do druhé poloviny 20. století, kdy byla přemístěna do zámeckého lapidária. Místní si v roce 2013 návrat sochy, jež je sbírkovým předmětem městského muzea, vyžádali a od města získali příslib, že nechá zhotovit kopii, aby originál dál netrpěl povětrnostními vlivy. V roce 2023 se rada města rozhodla pro vytvoření kopie z bloku kamene. Do díla se pustil akademický sochař Martin Kulhánek. V jeho kolínském dílně vznikla věrná kopie včetně hlavy, kterou originál postrádá – socha sice byla v roce 2013 doplněna cementovým výdusem hlavové části, ten ovšem vůči originálu neměl vhodné proporce a nepřiléhal dokonale na trup. Předtím, než se kopie sochy na podstavec při silnici na Bakov vrátila, došlo po domluvě s Národním památkovým ústavem ještě k dodatečnému zhotovení nové hlavice podstavce a jeho celkové obnově. Prostranství se tak na sklonku června vrátil jeho někdejší půvab.

www.mnhradiste.cz

PŘÍBOR

Kaple křížové cesty budou obnoveny

Město Příbor zahájilo obnovu čtyř výklenkových kaplí křížové cesty v areálu farního kostela. Soubor čítající 14 staveb s reliéfy a ohradní zdi je kulturní památkou pocházející z druhé poloviny 19. století. Provedena budou opatření k omezení vztlínání zemní vlhkosti do zdiva, dojde k opravě omítek, očištění pískovcových částí a nanesení nových fasádních nátěrů. Terakotové reliéfy i s dřevěnými rámy, které tvoří jednotlivá zastavení křížové cesty, budou vyjmuty a uskladněny, aby nedošlo k jejich poškození. Jeden reliéf poputuje do dílny restaurátora, kde projde restaurátorským průzkumem. Restaurátor je pověřen, aby ve spolupráci s Národním památkovým ústavem provedl doplnění plastických defektů a také kompletní rehabilitaci barevnosti na základě původních fragmentů polychromie. Současný stav barevného řešení je totiž výsledkem nekvalitní přemalby z 90. let 20. století. Aby se zmírnila finanční náročnost celé akce, rozdělí město do více etap i stavební obnovu zbývajících kapliček.

www.pribor.eu

VELVARY

Kostel sv. Jiří čeká na návrat varhan

Ojedinelá památka – kostel sv. Jiří ve Velvarech – z roku 1616 prošel v posledních 10 letech celkovou obnovou. Městu se rekonstrukce svatostánku podařila i díky finanční podpoře z Programu zachrany architektonického dědictví. Stavba chrámu je zajímavá i mimo jiné tím, že nikdy neprošla přestavbami. Je proto dochována v podobě z doby svého vzniku, uchráněna od zkázy. Po obnově krovu, omítek, restaurování kamenných prvků a záchraně vitráží došlo v poslední fázi k odkrytí a restaurování renesančních výmaleb, které se dochovaly v interiéru celé lodi. Návštěvníci kostela mohou obdivovat pestrobarevnou renesanční výzdobu včetně znaků velvarských měšťanů a mnoha zajímavých detailů. V letošním roce se město pustilo do restaurování dřevěné kruchty, aby se nadechlo k závěrečnému kroku – obnově a návratu historických varhan, které patří mezi nejvýznamnější nástroje v zemi.

www.velvary.cz

Petr Polák

SETKÁNÍ

Letošní konference PROPAMÁTKY zakotví na břehu řeky Chrudimky v areálu Automatických mlýnů v Pardubicích. V unikátní stavbě vybudované podle architektonického návrhu Josefa Gočára roku 1911. Tato národní kulturní památka se otevřela poprvé veřejnosti v září 2023. Nyní do ní zveme i vás, příznivce časopisu PROPAMÁTKY.

Jde o první setkání, které z poloviny věnujeme svým pravidelným měsíčním dárcům. Vstup je bezplatný jako poděkování za vaši důvěru. Kapacita je ale omezena, sedadla se rychle plní. Neváhejte proto naplánovat cestu do Pardubic. **Program je od 13. do 15. listopadu plný přednášek, diskuzí, ale také prohlídek a exkurzí.** Vše o obnově a využívání vodních mlýnů v Česku. Nenajdete čas? Hlavní čtvrtetní program budeme natáčet a záznam dáme k dispozici všem zájemcům. Možná se ptáte, co nás k takové otevřenosti vede. Je to rozhodnutí sdílet informace, inspirovat a budovat komunitu lidí, kteří v záchraně památek vidí smysl.

Zapojte se také

Darujte pravidelně
a přijedte do Pardubic
nebo na další naše akce:

darujme.cz/propamatky

Vytvářejte společně s námi prostor pro odvážné jedince i pro aktivní občanskou společnost. Vítejme všechny nadšence, kteří se rozhodnou pomáhat. **Podporujte s námi každý měsíc snahu mnoha lidí pečujících o odkaz našich předků.** Společně dokážeme inspirovat další zachránce památek.

Tým PROPAMÁTKY

Zdroj: Východočeské muzeum v Pardubicích

PROPAMÁTKY

konference o obnově a využívání vodních mlýnů

13. až 15. listopadu 2024

Automatické mlýny v Pardubicích

www.konference.propamatky.cz

REDAKCE PROPAMÁTKY POŘÁDÁ OD ROKU 2008 KONFERENCI, KTERÁ SE VĚNUJE OBNOVĚ A VYUŽÍVÁNÍ HISTORICKÝCH BUDOV A MÍST. LETOŠNÍ ROČNÍK SE USKUTEČNÍ V PROSTORÁCH OPRAVENÝCH AUTOMATICKÝCH MLÝNŮ V PARDUBICÍCH.

HLAVNÍ PARTNER PORTÁLU A ČASOPISU PROPAMÁTKY

Pálené tašky značky TONDACH navazují na tisíciletou tradici používání tohoto druhu střešní krytiny, z čehož vyplývá závazek uchovávat ráz střešní krajiny zejména z pohledu materiálu a tvarů také do budoucna. Výrobky

této značky mají nejdelší záruku na základní střešní tašky vyráběné u nás, a to 33 let. Životnost pálených tašek ale činí až 100 let.

www.tondach.cz

ODBORNÍ PARTNEŘI

Antikhaus

HISTORICKÁ OKNA

Okna a dveře pro historické budovy – kde jiní končí, my začínáme.

www.antikhaus.cz

Bochemit®

WOOD CARE SINCE 1968

Likvidace dřevokazného hmyzu a následná ochrana dřeva proti hmyzu, houbám i plísním

www.bochemitshop.cz

Dokumentujeme památky metodami 3D skenování, bezpilotním snímkováním včetně zpracování dat.

www.g4d.cz

Keramika jako kámen: pálené kameninové stavební materiály pro opravy historických staveb

www.cihelnakadan.cz

etna iGuzzini

Využijte více než 25 let našich zkušeností s osvětlením památek, galerií a muzeí.

www.etna.cz

Kompletní servis v projektovém řízení, poradenství a financích se zaměřením na dotace v oblasti památek a muzeí

www.simplypro.cz

Kvalitní minerální nátěrové systémy pro restaurování a obnovu památek

www.keim.cz

BE SURE. BUILD SURE

Prověřené maltové směsi pro památky a řešení vlhkostních problémů u historických objektů

www.mc-bauchemie.cz

Znáte důvěryhodné a seriózní společnosti, které působí v oblasti obnovy a péče o památky u nás? Dejte nám o nich vědět.

PROPAMÁTKY

Ročník 12, číslo 3, vychází 4x ročně

Vydává: Institut pro památky a kulturu, o. p. s.

Šéfredaktorka: Jitka Skořepová

Redakce: Kryštof Havlice, Zbyněk Konvička,

Aleš Kozák, Kristýna Julinová, Jan Štifter

Jazyková redakce: Lenka Kuboušková,

Jindřiška Kukrálová, Zuzana Richterová

Grafická úprava: Jiří Pobřísl a Jan Štůr

Evidenční číslo: MK ČR E 20818

© Institut pro památky a kulturu, o. p. s.

E-mail: redakce@propamatky.cz